

J. Sevenster

1 Inleiding

Het Bosschap heeft in het Nederlands Bosbouwtijdschrift twee artikelen gepubliceerd over de rentabiliteit van de eik en de douglas (1 en 2). Beide artikelen roepen nogal wat vragen op, enerzijds omdat er veel onduidelijkheden in de berekeningen zitten en anderzijds omdat de conclusies voorbijgaan aan een aantal zaken, die mij in hoge mate belangwekkend voorkomen.

Bij het schrijven van dit commentaar heb ik mij op het standpunt trachten te stellen van de praktiserende bosbouwer, die uit dergelijke artikelen conclusies wil trekken over vraagstukken als houtsoortenkeuze, bepaling van de omlooptijd en keuze van aanleg- en dunningsmethoden. Ik heb verder een indeling gekozen in twee hoofdstukken. Het eerste handelt over de teeltmethoden met de daaraan gekoppelde kosten- en opbrengstennormen, waarbij de eik en de douglas afzonderlijk zijn behandeld. In het tweede hoofdstuk komen de financiële berekeningen aan de orde.

2 De teeltmethoden

2.1 Douglas

2.1.1. Opbrengstniveaus en houtprijzen

Bij de modellen is aangegeven dat er sprake is van goede groei (in de modellen 1, 3 en 5) en matige groei (de modellen 2 en 4). Er is echter niet bij vermeld met welke boniteiten uit welke opbrengstabellen deze groeiveaus overeenkomen. Uit de produktiecijfers is dat wel zowat af te leiden en dan blijkt goede groei ongeveer overeen te komen met een gemiddelde aanwas van 16 m³ spilhout per jaar en per hectare. Dat is niet gering! Matige groei komt dan overeen met een gemiddelde bijgroei van 11 tot 12 m³ spilhout per jaar, wat waarschijnlijk een voor Nederland normale groei mag heten.

Ik moet me overigens bij de beoordeling van de produktie-niveaus wel een beetje op de vlakte houden, want het artikel spreekt alleen van "kwantum verkocht hout", zonder dat daarbij is aangegeven hoe deze hoeveelheden zijn berekend uit de spilhoutvolumen, zoals

die doorgaans in opbrengstabellen worden gegeven. Dit bezwaar van onvoldoende bronvermelding en onvoldoende motivering geldt ook voor de houtprijzen. Het enige wat daarover wordt vermeld is dat ze betrekking hebben op het prijsniveau 1980 en veel vragen blijven dus onbeantwoord: Zijn de prijzen ontleend aan de statistiek van het Staatsbosbeheer? Zijn alleen de prijzen op stam verwerkt of heeft men ook de prijzen voor geveld hout er in betrokken? En zo ja, hoe zijn dan de vellingskosten gewaardeerd? Hoe ziet het Bosschap zelf de betrouwbaarheid van deze cijfers, gegeven het geringe aantal transacties dat in één jaar met name in het zwaardere douglashout plaatsvindt? Dit soort informatie is naar mijn mening noodzakelijk voor al die lezers, die zichzelf een oordeel willen vormen over de rentabiliteit van de douglas.

Bij het beschouwen van de houtprijzen komt zijdelings nog een andere belangwekkende zaak naar voren. Dat betreft de snoeikosten. Uit tabel 2 blijkt namelijk dat in het zaaghoutmodel (model 1) totaal f 3.908,- per hectare in het op snoeien wordt gestoken. Bij een rentevoet van 2% resulteert dat in een bedrag van f 9.712,- of f 18,53 per kubieke meter aan het einde van een omloop van 65 jaar. Brengt men 6% rente in rekening, dan moet de eindkap al f 110,35 per kubieke meter meer opbrengen om de snoeikosten te compenseren. Subsidies heb ik daarbij niet afgetrokken. Doet men dat wel, dan liggen alle bedragen 75% lager. Ten aanzien van de door het Bosschap gehanteerde houtprijzen doet zich nu de vraag voor in hoeverre bij het vaststellen van het prijsniveau rekening is gehouden met de verkregen kwaliteitsverbetering en ten behoeve van de boseigenaren en de subsidiërende instanties had het Bosschap wellicht even stil kunnen staan bij de vraag: Is op snoeien in deze omvang economisch wel verantwoord.

2.1.2 De teeltmethoden voor de douglas

Bij de besprekingen van de modellen (par. 2) wordt ergens opgemerkt, dat de omlopen uiteraard gekozen moesten worden "binnen de mogelijkheden die de gehanteerde opbrengstabellen bieden". Niettemin komen in de modellen omlooptijden van 90 en 100 jaar

voor, terwijl bij mijn weten in Nederland geen opbrengsttabellen voor de douglas zijn gepubliceerd, die verder reiken dan 80 jaar. Ook hier was enige toelichting wel op zijn plaats geweest. En dat geldt ook voor wat mij als praktiserend bosbouwer zeer heeft geïnteriseerd, namelijk het "dikke bomen-model" (model 5). Het kwam mij vooral daarom zo belangwekkend voor, omdat het er financieel nogal gunstig uitkomt. Onder de langere omlopen is het veruit het aantrekkelijkste model en het steekt met name zeer gunstig af bij het gewone zaaghoutmodel (model 1).

Ik heb daarom geprobeerd om na te gaan waar de verschillen zitten tussen de modellen 1 en 5. Beide hebben betrekking op goede groei en beide zijn gebaseerd op omlooptijden van ongeveer 65 jaar. Daar zitten de verschillen dus niet. Het meest evidente onderscheid is waarschijnlijk het aantal toekomstbomen. In het zaaghoutmodel zijn dat er aanvankelijk 400, terwijl bij de 3e en 4e snoei tenslotte 300 bomen tot 10 meter worden opgesnoeid.

In het "dikke bomen-model" worden slechts 100 toekomstbomen geselecteerd en de snoeikosten zijn in vergelijking tot het zaaghoutmodel dan ook tot $\frac{1}{3}$ gereduceerd. Uit tabel 3 blijkt verder dat de prijs op stam voor de dunning op 48-jarige leeftijd in het zaaghoutmodel f 100,- per m^3 bedraagt. In het dikke bomen-model wordt die prijs al bereikt bij de dunning op 42-jarige leeftijd, dat is dus 6 jaar eerder en dat ondanks het feit dat in het dikke bomen-model veel minder bomen worden opgesnoeid. Ook het prijsverschil bij de eindkap ligt er niet om: f 175,- per m^3 in het zaaghoutmodel (omloop 65 jaar) tegen f 220,- per m^3 in het dikke bomen-model (omloop 64 jaar).

Een derde punt van verschil zit in de aanwas. Bij goede groei levert het zaaghoutmodel bij een omloop van 65 jaar een totale produktie van $808 m^3$, wat overeenkomt met een gemiddelde groei van $12,4 m^3$ per jaar en per ha ("kwantum verkocht hout"). Het dikke bomen-model geeft bij een omloop van 64 jaar een totale produktie van $756 m^3$, een gemiddelde bijgroei van $11,8 m^3$ per jaar en per ha. Het dikke bomen-model geeft dus een ongeveer 5% lagere bijgroei dan het zaaghoutmodel.

Dit alles hangt ongetwijfeld samen met een veel sterkere dunning in het dikke bomen-model. Deze sterke dunning is duidelijk terug te vinden in het aandeel dat de dunningsopbrengsten leveren in de totale houtproduktie. In het zaaghoutmodel leveren de dunningen $284 m^3$, dat is 35% van de totale produktie. In het dikke bomen-model is dat $364 m^3$ of 48%. Deze sterke dunning betekent kennelijk een zodanige stimulans voor de diktegroei dat daardoor de houtopbrengsten in geld zoveel hoger zijn dat het aanwasverlies van 5% hierdoor ruimschoots wordt gecompenseerd.

En als ik nu nog even terugkijk naar wat ik eerder over de snoeikosten heb geschreven, dan neig ik hier tot de conclusie dat het aanzienlijk intensievere snoeiwerk in het zaaghoutmodel niet erg veel uithaalt, omdat dit kwaliteitsaspect kennelijk in het niet valt bij het gunstige effect van de sterkere dunning en vooral van de daardoor verkregen sterkere diktegroei. Voor de praktiserende bosbouwer lijken dit allemaal hoogst belangwekkende zaken. Niettemin gaat het artikel van het Bosschap er volkomen aan voorbij. Zelfs wordt niet duidelijk gemaakt hoe het dikke bomen-model tot stand is gekomen. Is het een extrapolatie van bestaande opbrengsttabellen of is het model gebaseerd op nieuwe onderzoeksresultaten? En als het een extrapolatie is, op welke aannamen berusten die dan? Zonder een antwoord op deze vragen is de strekking van het artikel niet naar waarde te schatten.

2.2 De zomereik

2.2.1 Het opbrengstniveau

Ten dele gelden bij de eik dezelfde bezwaren als bij de douglas. Ook hier ontbreekt een opgave van de gebruikte opbrengsttabellen. Dat stoort hier des te meer omdat in Nederland nog maar zeer weinig opbrengst-onderzoek aan de eik is verricht en in ons land daarom doorgaans buitenlandse tafels worden gebruikt. De keuze van de gebruikte tabel behoeft dan een verantwoording, evenals de keuze van het produktieniveau. Uit de opbrengstcijfers valt wel op te maken dat het Bosschap is uitgegaan van een gemiddelde bijgroei van ongeveer $5 m^3$ per jaar en per ha (spilhout). Is dat "goede groei" voor eik? Het lijkt mij voor een „beekeerdgrond Boniteitsklasse I" (blz. 34) aan de lage kant. Verder zou ik het aardig hebben gevonden als ook voor de zomereik een dikke bomen-model was uitgewerkt. Zowel in Duitsland als in Engeland bestaat er een tendens om de omloop door sterkere dunning wat te bekorten. Enige aanleiding was er dus wel.

2.2.2 De verzorging in de jeugdfase

Een ander punt waarover ik mij heb verwonderd is de methode, die in de teeltmodellen is gekozen voor de bosverzorging in de jeugdfase. Uit de toelichting op tabel 1 valt af te lezen dat in beplantingen tot het jaar 17 geen zuiveringen en onrendabele dunningen nodig zijn. In bezaaiingen daarentegen worden tot op dat tijdstip al 4 doorgangen gemaakt, die het stamtal van 50.000 op 5-jarige leeftijd tot 7.000 op 14-jarige leeftijd reduceren en die tezamen f 5.566,- per ha kosten. Zowel op grond van praktijkervaring in Nederland en met name in het Liesbos als op grond van opgaven in

de literatuur acht ik dit niet alleen overbodige, maar voor de opstandskwaliteit eerder schadelijke maatregelen.

Juist in goed geslaagde dichte bezaaiingen is gedurende de hele jeugdfase het wegnemen van een enkele slechtgevormde voorloper, en daarbij gaat het om niet meer dan enkele honderden per hectare, de enige zinvolle ingreep. En hoe beter en regelmatiger de bezaaiing opgroeit, hoe minder zelfs deze maatregel nodig is. De rest van de stamtaalreductie verzorgt de natuur en die hoeft dus geen cent te kosten.

Uit de literatuur over dit onderwerp één aanhaling, een korte maar uitermate heldere omschrijving van de verzorging van eikenbezaaiingen in de jeugdfase, waaruit blijkt dat een heel andere opvatting over jeugdverzorging tenminste tot de mogelijkheden behoort (4): "Jungwuchspflege

a Bis zum Schliessen der Saat von verdämmender bzw. gefährdender Konkurrenz-flora freihalten. Keine Uebertreibungen: die Eiche verträgt viel Gras!

b Pflegehieb in mannshoher, noch überschaubarer Jungwuchsfläche:... Von der Eiche sind, wenn überhaupt, nur die größten Vorwüchse zurückzunehmen.

Pflegeruhe bis zur 4 bis 5 m hohen Dichtung möglich.

Dichtungspflege

a Alle Nicht-Eichen der Oberschicht zurücknehmen...

b Nur die allergrößten Ei-Protzen zurücknehmen; möglichst hoch köpfen = Stützgerüst!

c Bei kümmernder Schattholzunderstufe vorsichtige Lockerung der Eiche... Ueberwachsene Eichen werden jetzt und künftig nicht beachtet... Bei gut ausgeführter Dichtungspflege kann nun eine 10- bis 20 jährige Pflegeruhe eintreten... Nächster Eingriff dann, wenn sich Laubschatthölzer im Herrschenden breitmachen und wenn vorwüchsige Eichen ausladend werden. Unter diesen Voraussetzungen ist eine zweite oder auch dritte Säuberung erforderlich."

We zien dat de meeste zorg uitgaat naar de schaduwverdragende menghoutsoorten. Dat is in de Boschap-modellen niet aan de orde, want daarin wordt de beuk pas later ingebracht. En verder gaat het alleen en uitsluitend om het wegnemen van slechtgevormde eiken uit de bovenste kronenlaag en niet om stamtaalreducties ("Dichtung bleibt Dichtung!")

Op grond van wat ik in de loop der jaren in het Liesbos heb waargenomen zou ik daar nog het volgende aan toe willen voegen: In beplantingen met 5.000 planten per hectare blijkt de kans op het zich breed maken van slecht gevormde exemplaren vaak groter dan in dichte bezaaiingen. Zuiveringen in de bovengenoemde vorm is dan ook een maatregel, die niet alleen in bezaaiingen, maar juist in beplantingen aan de orde behoort te komen.

2.2.3 Het eenvoudige beheersmodel

Van het model 5, het eenvoudige beheersmodel, wordt in de bespreking gezegd dat "deze beheersmethode grote risico's oplevert, die er zelfs toe kunnen leiden dat in het geheel geen bos ontstaat". Bij die risico's kan ik me maar één ding voorstellen en dat is mislukking direct na de aanleg. Het is duidelijk dat, als de jonge planten worden opgevreten of ernstig worden aangetast door meeldauw en daarbij bovendien van een sterke onkruidconcurrentie te lijden hebben, er inderdaad een situatie kan ontstaan waarbij geen bos gevormd wordt. Maar waarom dan juist hier de riskante aanleg door bezaaiing gekozen in plaats van de meer bedrijfszekere beplanting? En waarom na het zaaien niet de zaak even veilig gesteld door wat onkruidbestrijding, waarmee slechts f 1.500,- extra is gemoeid? En als het jonge bos eenmaal in sluiting is, lijken me de verdere risico's niet groot en zou ik willen stellen dat men vanaf dat moment gedurende twee eeuwen op eikenbos mag rekenen, calamiteiten, die ook een zorgvuldig verzorgd eikenbos zouden vernielen, daargelaten.

Verder zou ik willen weten, waarom in het model 5 geen houtopbrengsten worden verkregen. Is dat de logische consequentie van de "andere doelstellingen?" Met andere woorden betekenen recreatie en natuurbeheer dat in een volkomen kunstmatig verkregen eikenbos principieel niets mag worden geoogst? In bepaalde gevallen is dat wellicht te verdedigen, maar dan lijkt het toch in ieder geval zinvol daarnaast een model uit te werken, waarin na minimale aanlegkosten wel extensief wordt verzorgd en geoogst. Voor bossen die in de eerste plaats een landschappelijke functie hebben, lijkt me dat een goed model.

3 De presentatie van de financiële uitkomsten

In de tabellen 4 tot en met 6 worden de uitkomsten van de financiële berekeningen gepresenteerd. De tabellen geven saldi eindwaarde, saldi contante waarde, saldi per jaar en per hectare en interne rentevoet. De conclusies die uit de vier verschillende berekeningswijzen zijn te trekken, bijvoorbeeld wat betreft de meest gewenste omlooptijd, lopen lang niet parallel. Het is daarom jammer dat er geen voorkeur wordt uitgesproken voor één van de uitkomstenseries. En zo'n voorkeur is volgens mij wel degelijk te geven.

Willen we de resultaten van de verschillende modellen en varianten vergelijken, dan moeten de uitkomsten ook in vergelijkbare eenheden worden gegeven. In dit geval moeten de uitkomsten dan aan twee voorwaarden voldoen. Ze moeten betrekking hebben op hetzelfde tijdsverloop en ze moeten berekend zijn voor hetzelfde tijdstip.

De saldi volgens eindwaardeberekening (tabel 4) voldoen aan geen van beide voorwaarden. De bedragen zijn reeds berekend over één omloop en die omlooptijd varieert sterk en ze zijn steeds berekend naar het einde van de omlooptijd en dat is voor de verschillende omlooptijden niet hetzelfde tijdstip (5). En als de bedragen dus niet kunnen dienen om alternatieven met elkaar te vergelijken, waartoe dienen ze dan wel? De contante waardeberekening geeft beter vergelijkbare bedragen, omdat ze allemaal aan het begin van een omloop zijn geplaatst. Waarschijnlijk op grond van deze overweging stelt het Bosschap: "Voorts kunnen via de contante waardemethode de financiële uitkomsten van productieprocessen van verschillende omlooptijden met elkaar worden vergeleken."

Mijns inziens is dat niet helemaal juist, omdat niet aan de tweede voorwaarde is voldaan, namelijk dat de bedragen op een gelijke tijdsduur betrekking moeten hebben. Dat is duidelijk te maken met behulp van het volgende (fictieve) voorbeeld: Een omloop van 30 jaar geeft een contante waarde van b.v. f 4.000,- en een omloop van 60 jaar een contante waarde van f 4.600,-. De omloop van 60 jaar lijkt dan gunstiger, maar is dat niet omdat de omloop van 30 jaar in dezelfde periode nog eens kan worden herhaald, hetgeen bij 4% rente een contante waarde aan het begin van de eerste omloop oplevert van f 1.233,-. De omloop van 30 jaar levert over het totale tijdsverloop van 60 jaar een contante waarde van f 5.233,- en is dus gunstiger dan de omloop van 60 jaar. In het artikel over de douglas is een voorbeeld van dit tijdsduur-effect te vinden in variant A bij een rentevoet van 2%. Volgens de contante waardeberekening (tabel 6) geeft model 5 met een omloop van 64 jaar het gunstigste resultaat (f 26.307,-). Maar het in tabel 5 gegeven saldo per jaar valt het gunstigst uit voor model 3 met een (kortere) omloop van 40 jaar (f 793,-). De laatstgenoemde tabel geeft naar mijn mening de beste vergelijkingsbasis voor verschillende omlooptijden. De saldi per jaar en per hectare zijn namelijk niet gebonden aan een bepaald tijdstip en hebben bovendien betrekking op steeds hetzelfde tijdsverloop, namelijk 1 jaar. De grondverwachtingswaarde uit de klassieke bosrenterekening heeft trouwens hetzelfde voordeel boven de hier gehanteerde contante waarde. De grondverwachtingswaarde geeft namelijk de contante waarde over een oneindige reeks productiecycli en heeft dus bij verschillende omlooptijden toch steeds betrekking op eenzelfde (oneindig lange) periode.

Blijft tenslotte als laatste vergelijkingsnorm de interne rentevoet over. Deze wordt nogal eens aanbevolen, omdat die het problematische kiezen van een rentevoet overbodig zou maken (3). Als het gaat om vergelijking van verschillende omlooptijden is dit argument naar mijn mening niet steekhoudend, omdat in dat ge-

val altijd de vraag blijft bestaan welk rendement met het eventueel vrijkomende vermogen is te behalen in de periode nadat de kortste omloop is verstreken en de langste nog voortduurt. Pas als dat duidelijk is kan men zich een beeld vormen van het rendement over een voor beide gevallen gelijke periode. Ook de interne rentevoet geeft dus geen goede vergelijkingsbasis voor productieprocessen van verschillende omlooptijden.

Van de mogelijkheden, die in het rapport van het Bosschap worden gegeven, bieden de saldi per jaar en per hectare dus de beste basis voor de vergelijking van alternatieven.

Over de financiële berekeningen nog twee opmerkingen. Waarom worden bij de financiële berekeningen ook niet de saldi zonder rente gegeven? Dat ligt naar mijn mening zeer voor de hand, omdat het bij de resultatenrekening voor bosbedrijven niet gebruikelijk is om rente over investeringen in het verleden als kosten op te voeren. Daar worden doorgaans de kosten en opbrengsten over één bosjaar tegenover elkaar gesteld en het saldo wordt niet belast met de rente over vroegere investeringen in bosbouwkundige maatregelen, zoals (her-)bebossingen. Een bij deze berekeningswijze aansluitend model is gemakkelijk te vinden in het jaarlijkse exploitatie-gebeuren in een normaal opgebouwd bosbedrijf. Hetzelfde resultaat is trouwens te verkrijgen door de gebruikelijke serie rentepercentages (in het artikel van het Bosschap 2, 4 en 6%) met één percentage, namelijk 0%, uit te breiden. Onderstaand staatje geeft voor de basismodellen (variant A) een overzicht van de saldi per jaar voor de vier percentages. In iedere kolom staat de hoogste waarde vetgedrukt.

Tabel 1 Overzicht van saldi – opbrengsten minus kosten – in guldens per jaar en per ha bij een rentevoet van 0, 2, 4 en 6% voor variant A (douglas).

model	omloop	rente:	0%	2%	4%	6%
1	60 jr.		1309	594	125	- 168
	65 jr.		1412	609	110	- 184
	70 jr.		1400	566	70	- 209
2	80 jr.		557	80	- 198	- 360
	90 jr.		539	47	- 220	- 370
	100 jr.		511	13	- 238	- 377
3	30 jr.		862	515	228	- 5
	35 jr.		1155	677	302	15
	40 jr.		1410	793	334	4
4	35 jr.		350	111	- 82	- 239
	45 jr.		672	270	- 22	- 231
	55 jr.		772	263	- 71	- 283
5	64 jr.		1561	732	200	- 122

En tenslotte nog dit. Waarom is er naast de modellen met subsidie ook niet een reeks modellen zonder

subsidie uitgewerkt. Tenslotte zijn er allerlei instellingen en bedrijven (de staat), die geen subsidie (willen) ontvangen en bovendien is er niets veranderlijker dan subsidies zodat modellen met subsidie wel een erg tijdelijk karakter dragen.

4 Conclusies

- Bij de berekening van de financiële resultaten van de teelt van bepaalde houtsoorten is de vermelding van het opbrengst- en houtprijsniveau zeer wenselijk.
- Het door het Bosschap gepresenteerde dikke bomen-model voor de douglas behoeft een nadere bosbouwkundige onderbouwing.
- Het opsnoeien van 400 toekomstbomen per hectare, zoals door het Bosschap verwerkt in het normale zaaghoutmodel, is economisch waarschijnlijk niet erg aantrekkelijk.
- In het teeltmodel worden door het Bosschap ten onrechte hoge kosten gemaakt voor de stamtaalreductie in de jeugdfase van bezaaiingen, terwijl al evenzeer ten onrechte zuiveringen in beplantingen achterwege worden gelaten.

- De relatie tussen doelstelling en bosbehandeling voor het eenvoudige beheersmodel voor de eik verdient een nadere toelichting.
- Van de vier door het Bosschap gegeven mogelijkheden lenen de saldi per jaar en per ha zich het beste voor de vergelijking.
- Bij de berekening van het financiële resultaat van houtsoorten is het gewenst ook het exploitatiesaldo per jaar en per ha over één bosjaar in een naar leeftijd regelmatig opgebouwd bedrijf te geven.

Literatuur

- 1 De rentabiliteit van de teelt van eik al dan niet in combinatie met beuk. Bosschap. 1981. Nederlands Bosbouw tijdschrift. 53 (2): 33-42
- 2 De rentabiliteit van de teelt van douglas. Bosschap. 1981. Nederlands Bosbouw tijdschrift. 53 (10): 322-329.
- 3 De financiële resultaten van populierenbeplantingen langs perceelsgrenzen. Rapport van de Werkgroep "Bedrijfs-economie van de Nationale Populieren Commissie. 1971. Populier. 7 (1): 2-4.
- 4 Fleder, W., Furniereichenwirtschaft heute. Holz-Zentralblatt, augustus 1981.
- 5 Johnston, Grayson and Bradley. 1967. Forest planning. Faber & Faber, London.

De rentabiliteit van de teelt van zomereik al dan niet in combinatie met beuk en de teelt van douglas; een weerwoord op een reactie van de heer J. Sevenster.

Bosschap

1 Inleiding

De rentabiliteitsberekeningen, zoals die door de commissie rentabiliteit kosten/baten/bosbouw van het Bosschap, bestaande uit de heren Van der Meiden, Van Boven, Faber, Van Goor, Holterman, De Jong, Leek, Van Maaren, Van Riemsdijk, Schouten, Sipkens, Slangen en Volmuller worden opgesteld, hebben tot doel aan de hand van bepaalde modellen, die zoals dat heet, een gestileerd beeld van de werkelijkheid geven, inzicht te verschaffen in de rentabiliteit van de teelt van de voor de houtproductie belangrijkste in het Nederlandse bos voorkomende boomsoorten en van de invloed van het nemen van bepaalde beheersmaatregelen op het bedrijfsresultaat. De artikelen over de rentabiliteit van eik en douglas hadden dus ten doel kosten en opbrengsten te vergelijken bij verschillende voor de hand liggende teeltsystemen.

Het heeft niet in de bedoeling gelegen voorlichting te geven over de lengte van de omloop en de methoden van bosaanleg en dunning; met behulp van het boek "Aanleg en beheer van bos en beplantingen" komt men in dit opzicht verder. Ook heeft het niet in de bedoeling gelegen de resultaten van het groei- en opbrengstonderzoek uit te dragen in de vorm van nieuwe opbrengstabellen. De commissie stelt het zeer op prijs dat Sevenster de moeite heeft willen nemen de rentabiliteitsberekeningen van eik en douglas kritisch te bezien.

Zijn opmerkingen en die van anderen die de commissie hebben bereikt zullen worden betrokken bij de samenstelling van de brochure welke zal worden gewijd aan alle tot nu toe door de commissie uitgevoerde en nog uit te voeren rentabiliteitsberekeningen van de teelt in de belangrijkste in het Nederlandse bos voorkomende boomsoorten.